

УДК 373.32:001.895

СИСТЕМА СПЕЦІАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Наталія Цуканова, кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти, Центральнотукаїнський державний університет імені Володимира Винниченка.

ORCID: 0000-0002-6480-8717

E-mail: tsukanova-nata@ukr.net

У статті обґрунтовано систему спеціальної інноваційної підготовки педагога початкової школи. Розглянуто чинники формування в майбутніх педагогів інноваційної культури; розкрито сутність інновації в освіті та зміст інноваційно-педагогічної культури вчителя; проаналізовано різні підходи до визначення поняття «інноваційна культура». Виділено складові компоненти інноваційно-педагогічної культури та проаналізовано провідні особистісні професійно значущі якості сучасного педагога й особливості його інноваційної діяльності. Висунуте положення про формування інноваційної культури вчителя початкових класів під час професійної підготовки як одного з головних завдань навчально-виховного процесу закладу вищої освіти. Приділено увагу питанню формування особистості майбутнього педагога засобами інтенсифікації інноваційних процесів в освіті. Висвітлено принципи інноваційної педагогічної діяльності, а саме: диференціації, індивідуалізації, демократизації освіти та принципу інтеграції як процесу, що дає додаткові можливості творчого розвитку, формування якісного базису інтелектуально-пізнавальної, емоційно-чуттєвої та інноваційної культури майбутнього педагога.

Ключові слова: інновація; культура; інноваційна культура педагога; інноваційна діяльність; вчитель початкової школи; інноваційна підготовка педагога; система спеціальної інноваційної підготовки педагога; принципи спеціальної інноваційної підготовки.

SYSTEM OF SPECIAL INNOVATIVE TEACHER TRAINING PRIMARY SCHOOL

Nataliia Tsukanova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer of the Department of Pre-school and Primary School Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

ORCID: 0000-0002-6480-8717

E-mail: tsukanova-nata@ukr.net

The article substantiates the system of special innovative teacher training. The article considers the factors influencing the formation of innovative culture in future teachers; reveals the essence of innovation in education and the content of innovative pedagogical culture of teachers; analyzes various approaches to defining the concept of "innovative culture". The components of innovative pedagogical culture are identified, and the leading personal and professionally significant qualities of modern teachers and the peculiarities of their innovative activities are analyzed. A provision is put forward on the formation of an innovative culture among primary school teachers during their professional training as one of the main tasks of the educational process in higher education institutions. Attention is paid to the issue of shaping the personality of future teachers through the intensification of innovative processes in education, which ensures the development of innovative thinking, an innovative culture among future teachers, and their readiness for innovative pedagogical activity. The principles of innovative pedagogical activity are highlighted, namely: differentiation, individualization,

democratization of education, and the principle of integration as a process that provides additional opportunities for creative development and the formation of a high-quality basis for the intellectual, cognitive, emotional, and innovative culture of future teachers.

It has been established that the innovative culture of a subject teacher is a meaningful generalization of disparate knowledge in the field of innovative activity.

It involves real connections between various forms of innovator activity, which are implemented in the main areas of innovative activity: pedagogical search, creation of innovative and pedagogical innovation, implementation of innovative and pedagogical innovation, and reflection on pedagogical innovation. Innovative culture is designed to ensure not only the synergistic effect of the positions of "researcher", "problematizer", "designer", etc., but also the localization of pedagogical innovations. Innovative culture reflects the entire set of processes carried out in the innovation system, therefore its didactic status as a source of justification and means of implementing special innovative training of students is extremely important.

Keywords: *innovation; culture; innovative culture of the teacher; innovative activity; primary school teacher; innovative training of the teacher; system of special innovative training of the teacher; principles of special innovative training.*

Система спеціальної інноваційної підготовки педагога початкової школи є метасистемою, простором, що включає такі педагогічні категорії: інноваційна культура педагога, інноваційна діяльність як тип, педагогічне нововведення, ефективна практика освіти тощо. Вони виводять дослідника на позицію з вищим рангом рефлексії, забезпечують нове бачення і розуміння теорії та практики педагогічних нововведень та інноваційної підготовки педагога, зумовлюють цільову актуалізацію реальних зв'язків, які існують між реальними частинами міжгалузевої системи наукового знання [3].

Для розв'язання проблем перетворення і підвищення ефективності освіти, пріоритетним є звернення до методології, теорії та технології педагогічних інновацій, що надають педагогу якісно нового центру перспективи – педагог-новатор, який позитивно кооперує різні професійні позиції «дослідника», «проектувальника», «конструктора», «програміста», «управлінця», «експериментатора».

Спеціальна інноваційна підготовка педагога покликана забезпечити високий рівень компетентності у здійсненні педагогічних інновацій, мобільність і продуктивність професійної діяльності, досягнення педагогом власних професійних вершин і високої конкурентоспроможності.

Проблему інновацій в освіті, інноваційної підготовки педагога початкової ланки досліджували вчені В. Вишківська, В. Зубарева, О. Ілляшенко, Л. Кондратенко, В. Мирошніченко та ін. Однак, враховуючи сучасні вимоги суспільства, актуальною стає проблема формування особистості майбутнього педагога початкової школи засобами інтенсифікації інноваційних процесів в освіті.

Мета статті – обґрунтувати систему спеціальної інноваційної підготовки педагога початкової школи.

Морфогенетичною основою спеціальної інноваційної підготовки виступає інноваційно-педагогічна культура, що являє собою сукупний спосіб і продукт ефективної інноваційної діяльності новаторів. Інноваційна культура як система включає всю сукупність нормативів (аксіологічних, гносеологічних, перетворювальних та управлінських), що детермінують якість інноваційної діяльності, та виконує такі функції: раціонально-праксіологічну, організаційно-управлінську, евристично-пізнавальну та комунікативно-трансляційну [2].

Культурна традиція акумулює в собі всю сукупність ефективної практики освіти та інноваційної діяльності, що розвивається. Оскільки вона є більш загальною категорією, ніж дослідження, творчість, впровадження тощо, вона поглинає їх своїм обсягом і не зводиться до них. Інноваційна культура розглядається як вихідна «клітинка» культурно-праксіологічної концепції. Саморозвиток культурної традиції виступає об'єктивною моделлю – основою генези інноваційної культури у майбутніх педагогів, а особистість новатора – прототипом саморозвитку особистості педагога.

З метою розробки принципів спеціальної інноваційної підготовки, ми орієнтувалися на принципи дидактики вищої школи: науковості, систематичності, зв'язку теорії з практикою, свідомості навчання, єдності конкретного й абстрактного, доступності, міцності знань, з'єднання індивідуального та колективного, а також на принципи вищої педагогічної освіти: професійно-діяльнісний, педагогізації, особистісний, єдності теоретичної й практичної підготовки, психологізації педагогіки.

У процесі визначення складу принципів ми спиралися на теорію наукової аргументації та наукове обґрунтування. Воно характеризується мінімальністю джерел наукового обґрунтування в досягненні поставленої мети – генези інноваційної культури у студентів [5].

Виокремлюємо таку систему принципів: єдності інноваційної культури, особистості та інноваційної діяльності; адекватного розвитку і саморозвитку особистості; ізоморфізму інноваційного циклу; культурно-праксіологічної генералізації; взаємодоповнюваності апріорно-інформаційного діяльнісного шляхів інтеріоризації досвіду навчання; систематизаційних чинників і поетапності; раннього включення студентів до безперервної резонансної інноваційної практики. Організаційний системний початок ієрархії принципів визначають компоненти навчального процесу. У табл. 1 показано взаємозв'язки домінантних регулятивних принципів інноваційної підготовки студентів і компонентів навчального процесу.

Таблиця 1

**Взаємозв'язок принципів інноваційної підготовки студентів
із компонентами навчального процесу**

Компоненти навчального	Домінантні регулятивні принципи інноваційної підготовки студентів, що
Мета і завдання	Єдності інноваційної культури, особистості та інноваційної діяльності, адекватного розвитку і саморозвитку особистості
Зміст	Культурно-праксіологічної генералізації, ізоморфізму інноваційного циклу
Методи та форми	Взаємодоповнюваність апріорно-інформаційного та діяльнісного навчання
Засоби та умови	Раннього включення студентів у безперервну резонансну інноваційну практику

Згідно з принципом саморозвитку особистості, у центрі системи підготовки студентів до здійснення інноваційної діяльності має перебувати особистість студента, а процес інноваційної підготовки необхідно здійснювати з переважанням у ньому індивідуального підходу та глибокої диференціації цілей, засобів і умов, що

забезпечать її багаторівневий характер, переведення студентів із зони актуального до зони найближчого розвитку, а потім до саморозвитку й самоорганізації.

Досягнення розвивального ефекту інноваційної підготовки можливе лише за умови організації продуктивної персоніфікованої взаємодії її суб'єктів, партнерства, співпраці та співтворчості студентів, викладачів та новаторів.

Принцип саморозвитку особистості орієнтує процес інноваційної підготовки студентів на вищі цінності освіти і передбачає включення природних здібностей кожного студента вільно діяти в інноваційній практиці й рефлексії, пізнавати, відкривати, створювати та вдосконалювати не лише курс навчання та його складові, а й духовно-практичні утворення проєкту навчання: ідеї, проблеми, поняття, інноваційні пропозиції та ін. Самопізнання, коригування особистісних властивостей, культивування альтернативних творчих станів свідомості, усвідомлений вибір студентами напряму інноваційної діяльності з опорою на критерії інноваційної культури, збагачення фонду інноваційної культури стають іманентними властивостями спеціальної інноваційної підготовки.

Підготовка студентів до здійснення інноваційної діяльності має стати для них особистісно та професійно значущою, забезпечити розвиток інтересу до майбутньої професії.

Пізнавально-перетворювальний або інноваційний цикл розглядається як завершена одиниця інноваційної діяльності, характеристика її цілісності. Сутність принципу ізоморфізму інноваційного циклу полягає в тому, що він відображає головну закономірність прояву інноваційної діяльності як типу на різних ієрархічних рівнях: ідеальна інноваційна діяльність, інноваційно-педагогічна діяльність, інноваційна культура, інноваційна підготовка студентів. Логіка формування (формулювання та розв'язання) інноваційної проблеми є системотвірним чинником інноваційного циклу. Закономірності відносин функціональних механізмів інноваційного циклу на різних ієрархічних рівнях визначаються умовою відповідності та специфікою їх змістовного наповнення. У табл. 2 відображено сутність принципу ізоморфізму інноваційного циклу [4].

Таблиця 2

Сутність принципу ізоморфізму інноваційного циклу

Ідеальна інноваційна діяльність як тип	Науковий пошук	Створення нововведення	Реалізація нововведення	Рефлексія нововведення
Інноваційно- педагогічна діяльність	Педагогічний пошук	Створення педагогічного	Реалізація педагогічного нововведення	Рефлексія педагогічного нововведення
Інноваційна культура	Підстава	Ядро	Наслідки	Додатки
Інноваційна підготовка студентів	Пропедевтика	Інноваційна школа		Інноваційне творення

Під час здійснення добору змісту інноваційної підготовки студентів, виокремлення її бази, звільнення змісту від другорядних відомостей, що швидко втрачають значущість, цей принцип є домінантним. Генетичним ядром змісту в цьому

разі виступає інноваційна культура вчителя-предметника як функціональний зріз, система вибірково-залучених знань, безпосередньо націлених на конкретну ефективну інноваційну діяльність і практику навчання учнів. Посилення узагальнення матеріалу забезпечується завдяки ізоморфізму інноваційного циклу, стабільному складу ідеальної інноваційної діяльності, а також еквівалентності різних педагогічних нововведень стосовно одержуваного від них ефекту. Зміст підготовки студентів, сфокусований на ефективній інноваційній практиці, виражає її праксіологічну складову. Принцип культурно-праксіологічної генералізації визначає нову позицію вченого під час відбору змісту інноваційної підготовки студентів. Він також урівноважує крайні бачення у розв'язанні цієї проблеми: формалізм, утилітаризм, енциклопедизм тощо.

Застосування цього принципу відкриває можливості залучення в процесі інноваційної підготовки необмеженого змісту з фонду культурної традиції. Принцип культурно-праксіологічної генералізації визначає морфогенетичну базу інноваційної підготовки, її фундамент.

Організація інноваційної підготовки студентів у контексті інноваційної культури, яка є поліструктурною і багатоплановою, що включає особистісний, процесуальний і результативний аспекти, розглянута в єдності аксеологічного, гносеологічного, проєктного та управлінського аспектів, зумовлює запровадження принципу взаємодоповняльності апріорно-інформаційного та апостеріорно-діяльнісного шляхів інтеріоризації досвіду навчання.

Апріорно-інформаційне навчання інтегрує в собі всі види навчання, що здійснюються «до досвіду» і «поза досвідом». У літературі його також позначають як штучне, підтримуюче, традиційне, інформаційне, репродуктивне.

Навчання, що здійснюється на «підставі досвіду» і в «процесі досвіду», назвемо апостеріорно-діяльнісним. Цей вид навчання узагальнено представляє природне, інноваційне, діяльнісне, творче, проблемне, задане, ситуативне навчання.

Принцип взаємодоповнюваності апріорно-інформаційного та апостеріорно-діяльнісного навчання передбачає використання в процесі інноваційної підготовки варіативних моделей-приписів, методів, форм і засобів навчання.

Апріорно-інформаційне навчання є основним у процесі ознайомлення студентів з орієнтовною основою інноваційної діяльності, формуванням системи знань у сфері інноваційної діяльності. Воно домінує на першому етапі інноваційної підготовки, здійсненні пропедевтики.

Апостеріорно-діяльнісне навчання відповідає за розвивальний аспект інноваційної підготовки студентів, створює для студентів можливість займати активну, ініціативну позицію в процесі підготовки, не просто «засвоювати» матеріал, а розв'язувати нормальні інноваційні проблеми, здійснювати педагогічні нововведення, розвивати не тільки індивідуальний інноваційний досвід, а й культурну традицію [1].

Цей вид навчання домінує на останніх етапах інноваційної підготовки: інноваційної школи та інноваційного творення.

Взаємодоповнюваність перелічених вище видів навчання підкреслює адекватний баланс формувального і розвивального компонентів навчання на всіх етапах інноваційної підготовки.

Принцип систематизуючих факторів локалізує ступінь свободи дидактичних компонентів, які задіяні в процесі інноваційної підготовки студентів. Він передбачає,

що всі форми активності суб'єктів інноваційної підготовки будуть спрямовані на отримання ієрархічних результатів, головним з яких є інноваційно-педагогічний твір. Інноваційно-педагогічний твір виступає зовнішнім систематизувальним чинником інноваційної підготовки студентів та об'єктивно відображає рівень сформованості в них інноваційної культури. Увесь континуум інноваційної діяльності заповнений проміжними результатами, які дискретно фіксують її важливі події: сформульована інноваційна проблема; сформовані попередні критерії; зафіксована інноваційна пропозиція; описаний інноваційний проєкт тощо. Оскільки основний і проміжні результати взаємопов'язані зі складовими інноваційного циклу, то це дає змогу виокремити етапи та підетапи інноваційної підготовки, здійснювати гнучкі зворотні зв'язки, що коригують її процес [6].

Відповідно до цього принципу система інноваційної підготовки студентів являє собою сукупність дидактичних утворень, що взаємодіють з метою отримання основного результату – досконалого інноваційно-педагогічного твору, предметної основи інноваційної культури.

Принцип раннього включення студентів у інноваційну практику актуалізує часову координату інноваційної підготовки студентів та її відкритість як системи інноваційній практиці. Він підкреслює складний характер педагогічних нововведень і необхідність тривалої багаторівневої інноваційної підготовки.

Раннє включення студентів в інноваційну діяльність дає змогу сформувати в них власний запит, домінанту на такий вид підготовки, забезпечує випереджальне вивчення теорії та методики ефективного навчання предметів. Важливо показати значущість цього виду підготовки для розвитку особистості та професійного прогресу.

Тривалість інноваційної підготовки є інваріантом продуктивних процесів, об'єктивним підґрунтям її диференціації за рівнями, дає змогу студентам пережити удачі та глухі кути, зумовлює виклик особистості, вмикає креативні процеси, створює умови надмірності педагогічної творчості. Її успішність визначається також стійко-послідовними, безперервними заняттями інноваційною діяльністю. Природними станами інноваційної підготовки є нерівноважність і нелінійність, іманентною властивістю яких виступає прагнення до самоорганізації. Рівні сформованості у студентів інноваційної культури відображають дисипативність цих структур. Їх виникнення можливе за умови відкритості системи інноваційної підготовки інноваційній практиці, що має резонансні властивості. Цей принцип вказує на необхідність створення резонансної інноваційно-дидактичної структури, яка стане чинником генерації потреби у студентів в інноваційній підготовці та відборі студентів.

Відкритість системи інноваційної підготовки інноваційній практиці дає змогу організувати реальну продуктивну персоніфіковану взаємодію всіх її суб'єктів, створює умови, де особистість може здійснювати більш вільні, більш самостійні вчинки, де можна буде зробити більше, ніж у замкнутій системі.

Таким чином, інноваційна культура вчителя початкової школи є змістовним узагальненням розрізнених знань у сфері інноваційної діяльності. У ній відбуваються реальні зв'язки різних форм активності новатора, які реалізуються в основних сферах інноваційної діяльності: педагогічний пошук, створення інноваційно-педагогічного нововведення, реалізації інноваційно-педагогічного нововведення та рефлексії педагогічного нововведення. Інноваційна культура покликана забезпечити не тільки

синергетичний ефект позицій «дослідника», «проблематизатора», «проектувальника» тощо, а й локалізацію педагогічних нововведень. Інноваційна культура відображає у собі всю сукупність процесів, що здійснюються в інноваційній системі, тому надзвичайно важливим є її дидактичний статус як джерело обґрунтування та засоби здійснення спеціальної інноваційної підготовки студентів. Тому фонд інноваційної культури виконує практиологічні функції стосовно організації ефективного навчання та інноваційної практики.

Система спеціальної інноваційної підготовки педагога початкової школи включає підставу, ядро, наслідки та додатки, є евристичним орієнтиром фонду інноваційної культури. На його основі з'являється можливість створити експертну систему, що виконує контрольну та дидактичні функції під час організації інноваційної діяльності та підготовки студентів до її здійснення. Базова інноваційна стратегія містить у собі повну орієнтовну основу здійснення інноваційної діяльності. Вона також акумулює сукупність сприятливих чинників, що забезпечують реалізацію правил орієнтовної основи. Базова інноваційна стратегія може стати основою розроблення загальних і приватних евристик.

Перехід від традиційного уявлення про педагогічні нововведення як нововведення до інноваційно-педагогічного витвору актуалізує та посилює рефлексивні процеси, а також визначає важливість експертизи в процесі інноваційної діяльності. Кумулятивний індекс інноваційної культури дає змогу здійснити кількісну оцінку її сформованості в суб'єкта та співвіднести з певним ієрархічним рівнем.

Перспективи подальших розвідок в обраному напрямі вбачаємо в обґрунтуванні особливостей формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності майбутніх учителів початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А. с. Комплексна діагностика індивідуального профілю особистісної адаптивності / О. П. Саннікова, О. В. Кузнецова. № №77876. Дата реєстрації 27.03.2018.
2. Вишківська В. Б., Кондратенко Л. І., Мирошніченко В. М. Особливості професійно-педагогічної підготовки в умовах становлення інноваційної освітньої парадигми. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 55. Т. 1. С. 129–133.
3. Зубарева О. Формування інноваційно-педагогічної культури майбутнього педагога початкової школи. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2019. Вип. 9. С. 116–125.
4. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент : Підручник. Суми : ВТД–Університетська книга, 2010. 334 с.
5. Філософські основи наукових досліджень. Київ: Інтерсервіс, 2019. 240 с.
6. Haleta Y., Kozlenko V., Riabovol L., Filonenko O., & Kravtsova T. Formation of Project Culture in Future Teachers. *Revista De La Universidad Del Zulia*. 2023. № 14(41). P. 526–536.

REFERENCES

1. A. s. Kompleksna diahnostyka indyvidual'noho profilyu osobystisnoyi adaptivnosti / O. P. Sannikova, O. V. Kuznyetsova. № №77876. Data reyestratsiyi 27.03.2018 [in Ukrainian].
2. Vyshkivs'ka, V. B., Kondratenko, L. I., Myroshnychenko, V. M. (2023). Osoblyvosti profesiyno-pedahohichnoyi pidhotovky v umovakh stanovlennya innovatsiyanoi osvith'oyi paradyhmy. *Innovatsiyna pedahohika*, 55, 1, 129–133 [in Ukrainian].
3. Zubaryeva, O. (2019). Formuvannya innovatsiyno-pedahohichnoyi kul'tury maybutn'oho pedahoha pochatkovoyi shkoly. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty*, 9, 116–125 [in Ukrainian].

4. Illyashenko, S. M. (2010). *Innovatsiynyy menedzhment* : Pidruchnyk. Sumy : VTD–Universytet-s'ka knyha [in Ukrainian].
5. *Filosofs'ki osnovy naukovykh doslidzhen'* (2019). Kyiv: Interservis 2019 [in Ukrainian].
6. Haleta, Y., Kozlenko, V., Riabovol, L., Filonenko, O., Kravtsova, T. (2023). Formation of Project Culture in Future Teachers. *Revista De La Universidad Del Zulia*, 14(41), 526–536.